

та освітянському житті України і української діаспори за рубежем. Лекційний курс та численні інші історіографічні студії автора, з одного боку, творчо продовжують і збагачують історіографічні традиції, закладені М. Грушевським, Д. Багалієм, Д. Дорошенком, О. Оглоблиним, М. Марченком, А. Санцевичем, І. Колесник, А. та В. Коцурами, іншими істориками, а з другого, закладають солідне підґрунтя для підготовки очікуваного комплексного дослідження, яке б розкривало всі етапи і найважливіші здобутки української історичної думки від найдавніших часів до сьогодення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Калакура Я. Українська історіографія: Курс лекцій / Я. Калакура. – Друге видання, доповнене. – К.: Генеза, 2012. – 512 с.
2. Калакура Я. Українознавче дослідження: теорія та методологія / Я. Калакура. – Київ-Тернопіль: Джура, 2012. – 292 с.

Анатолій Коцур, Галина Коцур

БУКОВИНА ШУКАЄ СЕБЕ І ЗНАХОДИТЬ У ПРАВОСЛАВ'І АБО НАРИСИ З ІСТОРІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА БУКОВИНІ

Вивчення історичного минулого Православної Церкви на Буковині, об'єктивний (позаконфесійний) аналіз її ролі та місця у релігійно-духовному і культурному житті буковинців мають не лише суто науковий інтерес, а й значний суспільно-виховний потенціал, особливо сьогодні, коли дедалі більше лунає заяв про начебто неспроможність Церкви адекватно та своєчасно реагувати на виклики сьогодення. Або, що нібито вона «втрачає роль морального імперативу в суспільному бутті своїх вірних» і т. ін.

Поліконфесійність Буковини, релігійно-політичні та духовно-культурні впливи держав-сусідів, а також сучасні морально-духовні трансформації в суспільстві загострюють потребу критичного відображення соціальної місії та суспільного служіння Церкви. Однією зі спроб розв'язання цього надважливого завдання є монографія професора В. Ботушанського (Нариси з історії Православної Церкви на Буковині (кінець XVIII – початок XX ст.) [1]. Її цілком справедливо назвали «духовною поживою», на відміну від значної частки продукції сумнівної якості, якою насправді переповнений теперішній інтелектуальний ринок.

Будучи світським науковцем (істориком), В. Ботушанський задався ціллю показати єдність зв'язків Церкви з реальними потребами буковинської пастви та довести, що Церква на Буковині завжди виконувала й виконує двопланову місію: у догматично-канонічному (еклезіальному) плані – веде своїх вірних до

Немає сумніву, що рецензована праця послужить своєрідним компасом для орієнтації істориків, особливо їх молодій генерації, в безмежному океані знань з історії науки, справить позитивний вплив на подальший розвиток української національної історіографії. До сказаного варто додати й те, що паралельно з курсом лекцій Я.С. Калакури з української історіографії побачив світ його науково-методичний посібник «Українознавче дослідження: теорія та методологія» [2], який має важливе значення для опанування сучасною методикою історіографічних досліджень.

Царства Божого, а в соціальному – легітимізує (освячує) кращі зразки духовно-морального поступу буковинської громади. Так було, є і буде. Однак лише до тих пір, поки духовенство остаточно не розміняє своє божественне покликання та призначення на принади цього світу, що «увесь у злі лежить» (1 Ін. 5, 19). Аналізуючи історичні умови та специфіку функціонування Православної Церкви на Буковині в австрійський період, автор значну увагу приділив висвітленню діяльності Буковинського православного фонду – однієї з найпотужнішої господарської структури Церкви Буковини, що знайшла своє інституційне оформлення в 1786 р. завдяки реформаторській діяльності та лояльному ставленню австрійського імператора Йосипа II до Українського Православ'я.

Професор В. Ботушанський шляхом ретельного історико-економічного аналізу проілюстрував основні сфери діяльності фонду (сільськогосподарську, лісопромислову, транспортну, торгово-економічну, кредитно-інвестиційну тощо) і унаочнив форми господарювання (оренда сільськогосподарських і мисливських угідь), а також охарактеризував управлінську систему (централізоване з безпосереднім підпорядкуванням уряду та його імператорській величності) та реконструював склад адміністративного апарату (складався, як правило, не з числа православних). Крім цього, у першому нарисі доволі ґрунтовно проаналізовано основні джерела доходів і

середньорічних прибутків Фонду (зростання чистого доходу з 0, 7 млн. крон у 1874–1878 рр. до 2,6 млн. крон у 1904–1905 рр.). Водночас значні прибутки Фонду, що вдавалося акумулювати спочатку за рахунок праці феодально залежних селян, а згодом – після 1848 р. – найманими робітниками, давали можливість не лише гідно утримувати місцеве православне духовенство, а й вести масштабні будівництва, зокрема Резиденції буковинських митрополитів, Свято-Духівського кафедрального собору, церкви св. Параскеви Сербської та багатьох інших будівель і споруд адміністративного та військового призначення, залізниць, шпиталів тощо.

Так само цікавим є інший нарис про храмове будівництво на теренах Північної Буковини. У ньому автор доволі докладно витлумачує причини поживлення будівництва церков в австрійський період (припинення воєнних дій, динамічний розвиток Православ'я і здатність до конкуренції з Католицизмом головним чином завдяки Фонду, поява меценатів тощо) і доводить, що за австрійський період на Буковині було зведено понад 170 православних храмів і монастирських комплексів, 2/3 з яких – дерев'яні святині і 1/3 – кам'яні. Загалом у цьому нарисі автор перелічує понад 200 назв населених пунктів із обов'язковим зазначенням побудови або перебудови храму. Він до деталей розписує коли і ким збудований храм, на чий кошти і пожертви, з якого матеріалу, хто проектував і хто відповідав за будівництво, коли і ким освячений храм і на честь якого святого (події) возведена святиня. Переконливими є твердження автора про те, що у сільській місцевості переважну більшість храмів збудували прихожани власними силами та за власні кошти, а також за рахунок покровителів чи власників цих сіл, поміщиків і орендарів, що доволі часто виступали в ролі ктиторів, фундаторів і благоукресителів місцевих святинь.

Значний інтерес становить також нарис, у якому автор без зайвої патетики та гальванізації тих чи інших подій і явищ на користь Церкви чи держави, витлумачує участь православного духовенства Буковини у соціальному служінні своєї пастви та буковинської громади загалом. Особливий акцент зроблено на участь священнослужителів у соціальній кампанії, спрямованій на боротьбу з пияцтвом серед сільського люду. В. Ботушанському вдалося встановити причинно-наслідковий зв'язок цього асоціального явища і унаочнити основні методи та форми протидії цьому суспільному порокові. Автор довів, що головним чинником пияцтва на селі була тривала і жорстка монополія поміщиків і сільських багатіїв на виробництво та збут алкогольних напоїв, видача

сільгоспвиробникам частки заробленої плати горілкою, а також різні форми заохочення корчмарями сільського простолюду до пияцтва, їм нав'язувалася думка про те, що всі свята, церковно-релігійні та сімейно-шлюбні обряди мусять супроводжуватися застіллями та великою пиятикою, а будь-яке діло (його початок і кінець) – щедро «обмиватися» горілкою.

Аналізуючи основні форми боротьби з пияцтвом, автор доводить, що саме православні священники виступали ініціаторами та самі очолювали церковні братства (товариства) тверезості, головною метою яких була пропаганда тверезого способу життя, організація та проведення безалкогольних церемоній вінчання, хрестин, поминок тощо. Активісти цих товариств виступали з ініціативами до світської влади, щоб ті своїми розпорядженнями забороняли торги алкогольними напоями у церковні свята, храмові дні і т. ін. Були й надто суворіші методи впливу на асоціальних віруючих, наприклад, приведення до присяги в церкві перед Вівтарем з обіцянкою не вживати спиртних напоїв і не відвідувати корчми зовсім. Церковні братчики, які включалися в ідейно-просвітницьку роботу та боротьбу з пияцтвом встановлювали придорожні хрести, каплиці, які офірували як жертву Богові за соціальну розбещеність п'яниць. Водночас автор зазначає, що діяльність церковних братств у боротьбі з пияцтвом не була настільки ефективною, як того хотілося. Їм не вдавалося подолати це негативне явище повністю, проте зменшення алкогольної розбещеності у її найбільш потворних і кричущих формах відбулося.

Не менш цікавим є нарис, у якому автор досліджує ставлення Церкви до еміграції (континентальної та заокеанської). У цій частині монографії В. Ботушанський слушно стверджує, що на ставлення Церкви до цього суспільного явища здебільшого впливав її офіційний статус в Австрійській державі. А тому, священнослужителі вели активну пропагандистську та роз'яснювальну роботу, націлену проти еміграційних настроїв серед буковинської православної спільноти. Священники не мали права обминати ціє теми навіть у своїх церковно-богослужбових проповідях. З висновків професора В. Ботушанського видно, що Православна Церква Буковини до певної міри виявляла індиферентність до потреб та соціальних запитів української діаспори. Вочевидь це тому, що воно суперечило державно-політичному курсу Австро-Угорської імперії.

Виявивши та обґрунтувавши благородну місію окремих священників у деяких церковних громадах (парохіях) автор доречно звертає ува-

гу читача на злободенні проблеми тогочасного церковно-релігійного та морально-духовного життя буковинців – прагнення румунських політичних кіл краю і верхівки румунського духовенства використати Православну Церкву як знаряддя румунізації автохтонного українського православного люду Буковини. До того ж, наведено низку негативних прикладів не толерантного ставлення значної частини румунських кліриків, що були спеціально направлені Буковинською православною консисторією (особливо за Владики-українофоба Сильвестра) в українському православному середовищі. Автор також має рацію, коли стверджує, що цією діяльністю румунські священники, виховані на шовіністичних ідеях панрумунізму, порушували традиційне толерантне ставлення православних русинів і волохів, тобто українців і румунів, що складалося ними упродовж

століть. Очевидно можна погодитися і з іншим твердженням професора В. Ботушанського, в основу якого покладено думку про те, що цим самим якась частина румунського церковного кліру разом із румунськими політиками краю ідеологічно підготувала окупацію північної, української частини Буковини королівською Румунією у 1918 р.

Отже, пропонована книга хоч і структурно побудована з окремих нарисів про специфіку функціонування православних громад на Буковині у так званий австрійський період, а від так і їх роль у духовно-культурному житті краю, однак є цілісним дослідженням з історії Православної Церкви на Буковині. Монографія є широко документована, основні її узагальнюючі положення та висновки підтверджені достовірними джерелами, значну частину яких автор запроваджує в науковий обіг вперше.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ботушанський В.М. Нариси з історії Православної Церкви на Буковині (кінець XVIII – початок XX ст.) / В.М. Ботушанський. – Чернівці: Технодрук, 2012. – 166 с.